

Japon Modernleşmesi Üzerinden Türkiye ve Japonya Ekonomik İlişkileri

Ahmet Murat Kadiođlu*

Öz

Geniş perspektifte tarihsel süreçler irdelendiğinde, Japonya'nın ülkemiz için kalkınma modeli olabileceği düşüncesinin en eski temelleri Osmanlı İmparatorluğu devlet politikalarından yer almaktadır. Türkiye'de ise 1950'lerden itibaren tekrar tekrar tartışma platformları hazırlayan Japon Kalkınma Modeli düşüncesi, özellikle 1980'lerde politikasal ve siyasi destekler sağlayarak popüler bir yargısal kavram haline dönüşmüştür. Bu çalışma ile birlikte, Japon Kalkınma Modeli fikri bağlamında Japon Modernleşmesi üzerinden Türkiye ve Japonya ekonomik ilişkilerini tarihsel süreçler içerisinde irdelenecektir. Çalışmada araştırma evreni içerisinde yer alan Japon Kalkınma Modeli ve Türkiye – Japonya ekonomik ilişkileri bağlamında yer alan veriler tarama ve doküman analizi yöntemi ile elde edilmiştir. Bu çerçevede ise Japon modernleşmesi ve Batı ilişkilerini konu bütünlüğüne katarak, Türkiye-Japonya iktisadi ilişkileri üzerinden söz konusu sorunları ve çözüm önerilerini, yatırım alanlarını, anlaşma ve protokolleri kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Japon Kalkınma Modeli, Japonya Modernleşmesi, İktisadi İlişkiler, Tarihsel Süreç, Modernleşme Modeli.

Submitted : 12.05.2022

Accepted : 05.06.2022

Doi :
<http://dx.doi.org/10.53723/cosohis.21>

* ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0632-8608>; Kanada
ahmetkadioglumurat@gmail.com

Turkey and Japan Economic Relations Through Japanese Modernization

Abstract

When the historical processes are examined in a broad perspective, the oldest foundations of the idea that Japan can be a development model for our country are based on the state policies of the Ottoman Empire. In Turkey, the idea of the Japanese Development Model, which has repeatedly created discussion platforms since the 1950s, has become a popular judicial concept by providing political and political support, especially in the 1980s. With this study, Turkey and Japan's economic relations will be examined in historical processes through Japanese Modernization in the context of the idea of the Japanese Development Model. In the study, the data in the context of the Japanese Development Model and Turkey-Japan economic relations, which are in the research universe, were obtained by scanning and document analysis method. In this context, it covers the said problems and solution proposals, investment areas, agreements and protocols through Turkey-Japan economic relations by adding Japanese modernization and Western relations to the integrity of the subject.

Keywords: Japanese Development Model, Japanese Modernization, Economic Relations, Historical Process, Modernization Model.

Giriş

Türkiye ve Japonya genellikle modernleşme ya da kalkınma olarak adlandırılan tartışmalarının iki ayrı kutbu olarak ele alınmaktadır. 1950'lerden başlayarak günümüze dek ulaşan başarısızlık konusu birçok basitleştirilen kısır tartışmanın, genel geçer bakışların dışına çıkabildiğini söylemek de çok zor bir olgudur. Türkiye ve Japonya'nın modernleşme süreci toplumların kendi yerel koşulları kadar söz konusu ülkelerin dünya siyasetindeki konumları ve uluslararası ilişkilerini de belirlediği bir tarih süreçlerini ifade etmektedir. Modernleşme ve kalkınma süreci bağlamında siyasal ve ekonomik yapı, nüfusun kültürel ve demografik özellikleri, teknolojik düzeyler, sermaye birikimi gibi olgusal unsurlar genel yargısal ifadeler ile tartışılmaktadır. Böylece geniş bir kolektif yapı içerisinde farklı alt etmenler de irdelenebilmektedir.

Günümüzde yaklaşık olarak 4 trilyon dolar ile milli gelirini attıran Japonya, Amerika Birleşik Devletlerinden hemen sonra dünyanın ikinci büyük milli ekonomisi ile listelerde yer almıştır. Bu perspektif ile birlikte Japonya ekonomisi; İngiltere, Fransa ve Almanya'nın toplamına eşit bir yapıdadır. II. Dünya Savaşı gibi ağır bir travmanın ardından, çok kısa bir süreç içerisinde hızla yapılanan ve kalkınan Japon ekonomisi, dünyanın önde gelen ekonomik güçlerinden biri haline dönüşmüştür. Bu unsur ise literatürde Japon Mucizesi olarak değerlendirilmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından da örnek olarak teşkil edilmiştir. Bu yapısal unsur ile birlikte "*Japan As Number One*" sloganı ile dünyanın en büyük gücü olacağı öngörülerini de yapılmıştır.

Japon Modernizmi, Batı İlişkileri Ve Türk - Japon İktisadi İletişimi

Japonya'da Batılılaşma hareketleri 1868 yılında yapılan Meiji Restorasyonu ile başlamış ve gelişim süreçlerini devam ettirmiştir. Japonya gerçekleştirdiği kalkınma mucizesi ile Asya Bölgesi'nde öncü olmuş ve diğer Asyalı ülkelerin de modernleşmesi ve bağımsızlığı için mücadele etmiştir (Kabaş, 2020: 8). Japonya'ya modern ekonomi düşüncesi ise

İngiltere ve Almanya'dan gelmiştir (Nishizawa, 2001: 158). Bu bağlamda 19. Yüzyılın sonlarına doğru serbest ticaret politikalarını terk ederek Milli İktisat Modeli'ni uygulamaya başlamıştır (Morris – Suzuki, 1989: 52).

II. Dünya Savaşı öncesinde Asya'da meydana gelen gelişmeler karşısında Türk dış politikası, doğrudan çıkarı olmadığı Çin – Japonya gelişmeleri karşısında, her iki ülke nezdinde de diplomatik temsilcileri vasıtası ile yaptığı girişimler neticesinde, aralarında mesleeyi barışçıl yollardan halletmeleri konusunda çağrıda bulunmuştur (Anzerlioğlu, 2998: 9).

Özel bir çerçevede dünyadaki, genel bir çerçevede ise bir ülkedeki ticari ilişkilerin ve söz konusu ticari ilişkilere konu olan ürün kompozisyonu yalnızca yatırım açısından değil benzer bir ölçütte tüm ticari faaliyetler bütününe doğrudan etkilemektedir. Bu doğrultuda da günümüzde Türkiye'deki yerleşik Japon firma sayısı oldukça çoktur. Paralel bir yargı ile de söz konusu Japon firmaları, Japonya'ya ithalat işlemlerini yer aldıkları ülkelerdeki ofisler aracılığı ile gerçekleştirmeyi tercih etmektedirler. Aynı yargı ile birlikte de Türkiye'de bulunan ve köprü görevinde bulunan yerleşik Japon firmaların da ülkemizin ihracat oranını arttırdığı ve önemli ölçütlerde katkı sağladıkları da bilinmektedir.

Asya – Pasifik Bölgesi'nde Japonya, ülkemizin 2000'li yıllara dek en büyük ticari ortağı olmuştur. Ancak 2000'li yıllar ile birlikte Çin ile gerçekleştirilen yeni ticaret ortaklığının seviye yükseltmesi günümüzde Japonya'yı Türkiye ile yapılan ticari partnerler kulvarında ikinci sıraya getirmiştir.

San Francisco Barış Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte ticari ilişkilerde de gelişmelerin yaşanmaya başladığı gözlemlenmiştir. Özellikle 22 Ekim 1951 tarihinde Tekel İdaresi, Maryados Gemisi ile birlikte Japonya'ya 10. 000. 000 kg tuz ihraç etmiştir (Turp, 2020: 661). Tekel İdaresi'nin ilerleyen günlerde, yine aynı miktardaki tuzu Japonya'ya göndereceği de basında yer almıştır (Milliyet, 1951). Türkiye – Japonya ticari ilişkilerinde tuz önemli bir ihracat ürünü olmuştur. Bu ticaret ise ilerleyen süreçlerde de devam etmiştir (Milliyet, 1952).

YIL	İHRACAT ₺	İTHALAT ₺
1948	207.305	10.738.371
1949	481.279	2.541.779
1950	5.848.396	39.528
1951	8.120.785	579.095
1952	704.000	561.000
1953	19.733.600	1.656.203
1954	7.341.000	14.689.361
1955	3.002.000	9.368.000
1956	2.704.000	27.416.000
1957	4.640.000	3.895.000
1958	642.000	2.251.000

1959	6. 669. 000	4. 999. 000
1960	2. 304. 000	7. 800. 000

Tablo 1.*Belirli Yıllar Arasındaki Türkiye – Japonya Arasındaki İhracat ve İthalat Miktarları*

Tablo 1'e göre belirli yıllarda Türkiye – Japonya arasındaki ihracat özellikle 1953 yılında 19. 733. 600 ₺'ye kadar yükselmiş, farklı dönemler içerisinde ise sürekli olarak değişiklik göstermiştir. Yine söz konusu tabloya göre ithalat 1948'te 10. 738. 371 ₺, 1954'te 14. 689. 361 ve 1956'da ise 27. 416. 000 ₺'ye kadar yükselmiştir.

YIILAR (*)	İHTALAT (x)	İHRACAT (m)	DENGE	HACİM
1992	845	201	-644	1, 046
1994	619	199	-420	818
1996	1, 117	238	-879	1, 355
1998	1, 660	142	-1, 518	1, 802
2000	1, 212	170	-1, 042	1, 382
2002	848	167	-681	1, 015
2004	1, 909	268	-1, 641	2, 177
2006	2, 385	360	-2, 025	2, 745
2008	4, 027	330	-3, 696	4, 357

Tablo 2.:*Japonya – Türkiye Dış Ticareti, \$ Milyon.*

Tablo 2.'e göre Japonya – Türkiye dış ticareti \$ milyon bazında 1992 yılında hacmini 1, 046'ya, 1994 yılında 818'e, 1996 yılında 1, 355'e, 1998 yılında 1, 802'ye, 2000 yılında 1, 382'ye, 2002 yılında 1, 015'e, 2004 yılında 2, 177'ye, 2006 yılında 2, 745'ye ve son olarak ise 2008 yılında 4, 357'ye yükseltmiştir.

Türkiye – Japonya arasındaki başlıca **ihracat** ürünleri; mavi yüzgeçli orkinos, dizel motorlar için aksam parçaları, konserve edilmiş domates, saf zeytinyağı, çinko cevherleri, tatlı su balık filetoları, bor oksitleri, kurutulmuş üzüm, uçak ve hava taşıtları ve bakır cevherleridir. Tüm bu ürünler 2006 yılında toplamda 263. 084. 344 kalem ürün olarak yer alırken, 2007 yılında 246. 910. 446 kalem ürün olarak kaydedilmiştir. 2008 yılında ise ürünler toplamı 330. 464. 988 adettir. Türkiye'nin Japonya'dan ithalatındaki başlıca ürünler ise; kara taşıtları için dizel ve yarı dizel motorlar, gemi, yükleyiciler, kara taşıtları için aksam parçaları, baskı makineleri, motorlu küçük taşıt, görüntü kaydediciler, elektrikli işaret cihazları ve akrilik polimerlerdir. Tüm bu ürünler 2006 yılında toplamda 3. 216. 725. 403 kalem ürün olarak yer alırken, 2007 yılında 3. 703. 441. 648 kalem ürün olarak kaydedilmiştir. 2008 yılında ise ürünler toplamı 4. 021. 871. 017 adettir.

YATIRIM TARİHİ	YATIRIM TUTARI	YATIRIM ALANI
17 Aralık 1999	58.5 Milyar ₺	Afşin Elbistan B Termik Santrali
22 Aralık 1999	23.6 Milyar ₺	Deprem Acil Yardım Kredisi
27 Ocak 2000	2 Milyar ₺	Makine Yenileme ve Dengeleme Projesi
14.02.2000	3.1 Milyar ₺	Otomatik Parmak İzi Teşhis Sistemi
15.02.2000	959.8 Milyon ₺	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi
23.10.2000	2.8 Milyar ₺	Orman Bakanlığı Araç Alım Kredisi
28.03.2000	27.5 Milyar ₺	Kobi Destekleme Kredisi
25.01.2002	780.5 Milyon	Köy Hizmetleri Araç Alım Kredisi
25.01.2002	1.5 Milyar ₺	Devlet Su İşleri Araç Alım Kredisi
25.01.2002	12 Milyar ₺	Depreme Karşı Güçlendirme ve Kalkınma Kredisi
25.02.2005	950 Milyon \$	Boğaz Raylı Tüp Geçiş Projesi Kalkınma Kredisi

Tablo 3. Japonya Uluslararası İşbirliği Bankası (JBIC) Tarafından Sağlanan Krediler

Tablo 3'e göre Japonya Uluslararası İşbirliği Bankası tarafından Türkiye'ye sağlanan krediler Makine Yenileme ve Dengeleme Projesi, Otomatik Parmak İzi Teşhis Sistemi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi, Orman Bakanlığı Araç Alım Kredisi, Kobi Destekleme Kredisi, Köy Hizmetleri Araç Alım Kredisi, Devlet Su İşleri Araç Alım Kredisi, Depreme Karşı Güçlendirme ve Kalkınma Kredisi ve Boğaz Raylı Tüp Geçiş Projesi Kalkınma Kredisi alanlarında toplamda **49 Milyar ₺** ve ek olarak **950 Milyon \$** tutarındadır.

İmza Tarihi	Anlaşma Yeri	Yürürlüğe Giriş Tarihi	Anlaşma
08.02.1955	Ankara	03.01.1956	Türkiye - Japonya Ticaret ve Tediye Anlaşması
			Yatırımların

12. 02. 1992	Ankara	12. 03. 1993	Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması
08. 03. 1993	Ankara	01. 01. 1995	Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması

Tablo 4.: Türkiye ve Japonya Arasında İmzalan Bazı Önemli Anlaşmalar

Tablo 4.'e göre Türkiye ve Japonya arasında 1955 yılında Türkiye – Japonya Ticaret ve Tediye Anlaşması, 1962 yılında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ve 1993 yılında Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması imzalanmış, söz konusu anlaşmalar ilgili yılların devamında yürürlüğe girmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte, Kore açısından Japonya giderek önemini kaybetmiş, Çin ise aksine önem kazanmıştır. Ancak, son yıllarda Kore ve Japonya arasındaki ilişkilerin, Çin'in içinden geçtiği ekonomik yavaşlama ve doğu Asya Bölgesi'ndeki istikrar arayışı neticesinde yeniden gelişmesi beklenmektedir (Esenbel, 2019: 14). İki ülke arasında demokrasi gibi ortak değerlerin yanı sıra, yaşlanan nüfus sorunları gibi ortak sorunlar da bulunmaktadır (Mukoyama, 2016: 34). Japonya'nın ekonomi diplomasisinin bir başka boyutu ise dünya ekonomisine büyük çapta doğrudan yatırım yapmasıdır. 2002'li yıllardan itibaren Japon yatırımları özellikle Asya'da Çin yatırımları ile rekabet ederek artış göstermektedir (Cassanova, 2018: 16). Türk mallarının Japon pazarlarında fazla bilinirliğinin olmaması ve bu nedenle yüksek reklam bütçelerine ihtiyaç duyulması, tüketici tercihlerinin sunulanlardan farklı bir yapıda olması ve özellik ile coğrafi uzaklığın ve dolayısı ile transfer giderlerinin de yüksek olması ikili ilişkilerdeki farklı sorunlardan bazılarıdır. Söz konusu bu sorunları çözmek için ise Japonya'ya ihracatta bulunacak Türk firmalarının mevcut üretim tarzlarını karşı ülkenin uyumluluklarına uygun hale getirmesi ve bu bağlamda da iş kurallarını benimsemesi gerekmektedir. Bu da ancak Japon piyasasını ve pazar ağını çok iyi bilen bir ortak ile mümkün olabilecektir.

Sonuç

Japonya, Batı devletlerinin siyaseti bağlamında bazı önlemler neticesinde Batı'ya açılmış, böylelikle de kendi modernleşme sürecini başlatmıştır. Japonya modelinin tekrarlanabilir olduğu belirtilmiş ve iktisadi gelişimi sağlayan ülkelere de örnek olarak gösterilmiştir. Türkiye'de Japonya modeline gösterilen ilgi, 1980'ler ile birlikte Turgut Özal döneminde zirve yapmıştır. Söz konusunu dönemin başbakanı Özal da bu durumu sürekli dile getirmiş ve Japonya Modernleşmesi'nden övgü ile bahsetmiştir.

Türkiye ve Japonya genellikle modernleşme ya da kalkınma olarak adlandırılan tartışmalarının iki ayrı kutbu olarak ele alınmış ve günümüze dek ulaşan başarısızlık konusu birçok basitleştirilen kısır tartışma zor bir olgu haline gelmiştir. 4 trilyon dolar ile milli gelirini atlatan Japonya ekonomisi; İngiltere, Fransa ve Almanya'nın toplamına eşit bir yapı haline dönüşmüştür. Böylelikle literatürde Japon Mucizesi olarak değerlendirilmiş ve Türkiye başta olmak üzere gelişmekte olan ülkeler açısından da örnek olarak teşkil edilmiştir.

Günümüzde, Japonya ve Türkiye arasındaki iktisadi ilişkilerin ne yazık ki hedeflenen seviyelere ulaşamadığı görülmektedir. 1950'ler ile başlayarak 1960'larda fazlaca artan, ancak 1920'li yıllardan itibaren ise diplomatik ve iktisadi ilişkiler içerisinde olan iki ülkenin çok daha yakın ilişkiler geliştirememiş olması teknik planlamaların eksikliğine

göstermektedir. Bu yargı, Türkiye'nin Japonya'dan ithalatının 3.2 Milyar \$ iken ihracatının 263 Milyon \$ ile sınırlı kalmasından da anlaşılabilir. Tüm bu unsurlar çerçevesinde Japonya, Türk modernleşmesi anlatımında eleştirel bir yargı ile vurgulanmıştır. Yapılan çalışmaların ise Japonya Modernleşmesi üzerinde vurgu yapılmak istenilen bir övgü unsuruna dönüştürülmüştür. Bu doğrultu da Türk Modernleşmesinin kendi öz dinamiklerini kavrayarak vurgulaması, içselleştirmesi; küresel ilişkilerde öz yerinin ve öneminin açığa çıkarılması ve elbette vurgulanması, dolayısıyla da tartışmaların son bulmasını mümkün hale getirecektir.

Kaynakça

- ANZERLİOĞLU, A. (2008). Tokyo Türk Maslahatgüzarının Değerlendirmeleriyle Mançukuo Devleti (1931 - 1933), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 41.
- CASSANOVA, C. (2018). Japan Outship China in Investment in Asia. *Brink Asia*. [Page not found - BRINK - Conversations and Insights on Global Business \(brinknews.com\)](https://brinknews.com). Erişim Tarihi 16 Mayıs 2022.
- ESENBEL, S. (2019). Değişen Dünya Düzeni Işığında Japonya ve Güney Kore'nin 21. Yüzyıldaki Jeopolitik Vizyonları ve Dış Politikaları. *Boğaziçi Üniversitesi - TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu, DPF 2018 - AR 02*.
- KABAŞ, T. (2020). Amerikan ve Japon Toplumunda Kültür, Modernleşme, Ekonomi Bilimi Arasındaki İlişki. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of Turk and Islam World Social Studies*. 25 (7): 1 - 12.
- Milliyet Gazetesi, (1951). 23 Ekim 1951, Sayı 520.
- Milliyet Gazetesi, (1952). 9 Mayıs 1952, Sayı 719.
- MORRİS - Suzuki, T. (1989). *A History of Japanese Economic Thought*, Routledge.
- MUKOYAMA, H. (2016). Can Japan and South Korea Build a New Economic Relationship? *Pacific and Industries*, 59: 1 - 13.
- NİSHİZAWA, T. (2001). Lujo Brentano, Alfred Marshall and Tokuzo Fukuda: The Reception and Transformation of the German Historical School in Japan, *Edit: The German Historical School*, Routledge.
- TURP, M. (2020). Türkiye - Japonya Arasında Diplomatik İlişkilerin Yeniden Tesisi ve Siyasi - İktisadi İlişkiler (1951 - 1960). *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*, 69: 653 - 669.